

บทวิจารณ์หนังสือ Book Review

Jensen, R., Reppard, Jr., D. M., & Vu Thi Minh Thang. (2013). *Women on the move: Hanoi's migrant roving street vendors*. Hanoi: Women's Publishing House. 164 pages.

ณรงค์ อางสมิติ*

narong.ard@mahidol.ac.th

หนังสือเรื่อง *Women on the move: Hanoi's migrant roving street vendors* เขียนโดย Prof. Rolf Jensen และ Prof. Donald M. Reppard, Jr. ทั้งคู่เป็นศาสตราจารย์ทางเศรษฐศาสตร์จากมหาวิทยาลัย Connecticut College ประเทศสหรัฐอเมริกา เขียนร่วมกับ Vu Thi Minh Thang อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งชาติเวียดนาม ฮานอย โดยสำนักพิมพ์ Women's Publishing House เผยแพร่เมื่อปี ค.ศ. 2013 ที่ผ่านมา

ผู้เขียนได้อาศัยข้อมูลจากแบบสำรวจกว่า 2,000 ชุด ผสมกับการสัมภาษณ์เจาะลึกติดตามกรณีศึกษากว่า 30 ราย ที่นำเสนอให้เห็นถึงวิถีชีวิตของแม่ค้าเร่ที่ทำงานหาเงินอยู่ในฮานอย ทั้งประเภทไปกลับและอยู่อย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน เพื่อให้เห็นรูปแบบการใช้ชีวิต การปรับตัว และเหตุผลของการเลือกดำเนินชีวิตดังกล่าว ทั้งนี้คณะผู้เขียนยังได้ติดตามเธอเหล่านั้นไปยังบ้านเกิดในต่างจังหวัด เพื่อศึกษาหาสาเหตุที่ทำให้เธอต้องมาทำงานในเมืองอีกด้วย งานวิจัยชิ้นนี้ใช้เวลารวบรวมข้อมูลตั้งแต่ปี ค.ศ. 2000-2012 ซึ่งเป็นช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อวิถีชีวิตของผู้คน รวมทั้งทัศนคติของผู้คนชาวฮานอยที่มีต่อแม่ค้าเร่ในแต่ละช่วงเวลา

หากจะกล่าวไปแล้ว งานเขียนเกี่ยวกับผู้หญิงจากชนบทเข้ามาทำงานเป็นแม่ค้าเร่ในเมืองใหญ่อย่างฮานอยมีกันอยู่หลายชิ้น อาทิ งานของ Quy (1996) เรื่อง *Homeless and street-women in poverty in the informal economic sector in Hanoi* หรืองานของ Phuong Tien และ Ngoc (2001) เรื่อง *Female labour migration: Rural-urban* หรือแม้แต่งานของนักวิจัยชาวต่างชาติ เช่น Tana (1996) เรื่อง *Peasants on the move: Rural-urban migration in the Hanoi region* หรืองานของ Drummond (2000) เรื่อง *Street scenes: Practice of public and private space in urban Vietnam* และงานของนักวิชาการคนอื่นๆ เรื่องของแรงงานใน

* อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

ชนบท โดยเฉพาะผู้หญิง ยังคงได้รับความสนใจและศึกษาหลากหลายแง่มุม เพื่ออธิบายความสลับซับซ้อนของปรากฏการณ์ งานทุกชิ้นต่างมีจุดเน้นที่แตกต่างกันไป แต่มีสิ่งเหมือนกันคือ การคาดการณ์ของจำนวนแรงงานที่จะย้ายเข้ามาทำงานในเมืองที่นับวันจะเพิ่มจำนวนขึ้นในทุกๆ ปี

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าหนังสือเรื่อง *Women on the move: Hanoi's migrant roving street vendors* เล่มนี้จะเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงประเด็นการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจของเวียดนามจากระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมมาสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่รู้จักในชื่อ การดำเนินการตามนโยบาย Doi Moi เหมือนกับเล่มอื่นๆ หากแต่ความน่าสนใจของหนังสือเล่มนี้อยู่ที่การนำเสนอข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพสนับสนุนซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเด็นศึกษาในระดับชุมชนที่อภิปรายอย่างลึกซึ้ง ครอบคลุมทั้งสาเหตุจากปัจจัยทางเศรษฐกิจและทางวัฒนธรรมที่เป็นแรงผลักดันให้ผู้หญิงต้องมาหางานทำในเมือง แม้ว่าผู้เขียนจะมีความเชี่ยวชาญในมิติเศรษฐกิจ แต่ผู้เขียนก็ได้ละเลยความสำคัญของปัจจัยทางวัฒนธรรม ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ลึกลงก็จะเห็นได้ว่า ปัจจัยทางวัฒนธรรมหลายด้านเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ส่งผลต่อปัญหาทางเศรษฐกิจของครอบครัวในสังคมชนบทของชาวเวียดนามหลายประการ อาทิ ค่านิยมบางประการของการดำรงชีวิตในสังคมชนบทของชาวเวียดนามที่เงินนับได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการไปร่วมกิจกรรมทางสังคมของชุมชน ต้องมีการช่วยงานเป็นเงินแทบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับชีวิตต่างๆ เช่น งานแต่งงาน งานศพ งานเฉลิมฉลองในเทศกาลต่างๆ ล้วนแล้วแต่จำเป็นต้องใช้เงินเป็นค่าใช้จ่าย ในการจัดงานหรือร่วมงานทั้งสิ้น โดยเฉพาะงานปีใหม่ของชาวเวียดนามที่รู้จักกันว่า Tet เป็นเทศกาลที่ผู้คนเฉลิมฉลอง ครอบครัวจำเป็นต้องตระเตรียมข้าวของเครื่องใช้ รวมทั้งอาหาร เครื่องดื่ม และเสื้อผ้าใหม่ หรือของขวัญ ซึ่งก็ไม่มีพื้นที่ที่จะต้องคิดถึงการเตรียมเงินเพื่อการใช้จ่ายในงาน นอกจากนี้ ค่านิยมการส่งเสริมให้ลูกได้รับการศึกษาที่สูงที่สุดเท่าที่เด็กจะเรียนได้ ก็จำเป็นต้องคิดถึงเงินและเตรียมค่าใช้จ่าย ไม่ว่าจะเป็นค่าธรรมเนียมการศึกษาต่างๆ ที่โรงเรียนจะเรียกเก็บ การเรียนพิเศษที่โรงเรียนอาจจะจัดสอนให้กับนักเรียน ซึ่งชาวชนบทเวียดนามต่างมีความคิดเห็นต่อการศึกษาว่า ไม่อยากให้ลูกต้องมალำบากอย่างตน อยากให้เรียนให้ได้สูงๆ เพื่อจะไม่มียานทำตี่ๆ เงินเดือนเยาะๆ การสร้างบ้านรวมทั้งการซ่อมแซมบ้าน ซึ่งถือว่าเป็นหน้าตาของครอบครัวก็เป็นอีกปัจจัยทางวัฒนธรรมหนึ่งที่ต้องใช้เงินจำนวนมากเช่นกัน ทั้งนี้ยังไม่รวมถึงค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลหรือค่าใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน ซึ่งชาวชนบทส่วนใหญ่ไม่ได้สำรองเตรียมไว้ ยิ่งไปกว่านั้น เงินทุนยังจำเป็นต่อการผลิตทางการเกษตรของชาวเวียดนาม ซึ่งก็ไม่ต่างจากสังคมเกษตรกรรมของไทย ซึ่งส่งผลต่อการเกิดหนี้สิน จะเห็นได้ว่า การดำรงชีวิตในสังคมชนบทเวียดนาม เงินหรือทุนเป็นปัจจัยสำคัญที่

อาจเรียกว่ามีความจำเป็นที่ขาดไม่ได้ ทั้งนี้ผู้เขียนได้เชื่อมโยงว่าเป็นผลมาจากการดำเนินนโยบาย Doi Moi นั่นเอง

ความน่าสนใจของงานชิ้นนี้คือการอธิบายถึงเหตุผลในบริบทสังคมของวัฒนธรรมชนบทเวียดนามที่ส่งผลให้ผู้หญิงต้องเป็นผู้พยพมาทำงานในเมืองแทนที่จะเป็นผู้ชาย ซึ่งผู้เขียนได้อธิบายให้เห็นภาพว่า งานที่จะเป็นรายได้เสริมให้แก่ครอบครัวได้ต้องเป็นงานชั่วคราว และเมื่อถึงฤดูทำนาก็สามารถกลับมาทำนาได้ แต่งานในลักษณะดังกล่าวมักเป็นงานที่ต้องใช้กำลังกายมาก ซึ่งเหมาะกับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง เช่น งานผสมอิฐ งานแบกหาม งานขนส่งสินค้า ซึ่งงานประเภทนี้มักจะหยุดหรือลาออกเพื่อมาทำนาได้เมื่อเข้าสู่ฤดูฝน โดยผู้ชายจะมีบทบาทอย่างมากในการทำนา นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้อธิบายเพิ่มเติมอีกว่า โดยธรรมชาติของผู้หญิงที่มักคิดถึงครอบครัวเป็นหลัก เม็ดเงินที่หาได้จากการเป็นแม่ค้าในเมืองมีแนวโน้มสูงที่ผู้หญิงจะประหยัดและเก็บออม ต่างจากผู้ชายที่มีโอกาสจะหมดไปกับการใช้จ่ายส่วนตัว ไม่ว่าจะเป็นบุหรี เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ การสังสรรค์กับเพื่อน และการพนัน ยิ่งไปกว่านั้น ลักษณะของงานที่ผู้หญิงทำการหารายได้วันต่อวันต่างจากฝ่ายชาย หากเป็นกรรมกรแรงงานก่อสร้าง มักจะได้เงินเป็นสัปดาห์หรือเมื่องานเสร็จ ในบางครั้งความต้องการเงินจากทางบ้านมีความจำเป็นต้องส่งเงินกลับ การทำงานในลักษณะมีรายได้ทุกวันจะเป็นทางเลือกของครอบครัวที่น่าจะเหมาะสมกว่า

อย่างไรก็ตาม แม้คำอธิบายของผู้เขียนจะคู่ขนานแจ้งกับการรับรู้ในเรื่องบทบาทของผู้หญิงที่มีต่อครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นงานในครอบครัว ภาระการดูแลผู้สูงอายุและเด็กในบ้าน การเตรียมอาหาร ที่ดูเหมือนจะเป็นหน้าที่หลักของผู้หญิงชาวเวียดนาม ผู้เขียนได้อธิบายว่า ภาระงานดังกล่าวเป็นเพียงภาระชั่วคราวที่มอบให้ผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นสามีและเด็ก หรือแม้แต่ผู้สูงอายุที่สามารถทำงานได้ช่วยแบ่งเบาภาระของผู้หญิงในครัวเรือน เพราะเมื่อเธอเหล่านั้นกลับมาบ้าน เธอก็ยังคงต้องรับภาระงานดังกล่าวอยู่เช่นเดิม ยิ่งในกรณีของแรงงานหญิงที่ไปเข้าเส้นกั้นระหว่างหมู่บ้านและฮานอย ก็จะกลับกลายเป็นภาระงานที่หนักยิ่งขึ้น ทั้งการต้องไปทำงานในฮานอยตั้งแต่เช้าจรดเย็นและยังต้องรับผิดชอบภาระงานในบ้านที่เป็นงานตามจารีตของผู้หญิงชาวเวียดนามอีกด้วย

หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยเนื้อหา 5 บท โดยเริ่มตั้งแต่บทนำที่กล่าวให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านจากระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมมาสู่การนำนโยบาย Doi Moi มาปฏิบัติใช้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของระบบเศรษฐกิจในเวียดนาม โดยเฉพาะวิถีการเกษตรกรรมที่เป็นอาชีพของผู้คนส่วนใหญ่ชาวเวียดนามในต่างจังหวัด อันนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คน ซึ่งผู้เขียนได้เน้นให้เห็นผลกระทบที่มีต่อผู้หญิงชาวเวียดนามในต่างจังหวัดที่ต้องเข้ามาทำงานเป็นแม่ค้าขายของหาบเร่ในฮานอย ในบทที่ 2 ผู้เขียนได้นำเสนอให้เห็นถึงวิถีชีวิตและปัจจัยพื้นฐานของผู้หญิง รวมทั้งการศึกษา ปัจจัยทาง

เศรษฐกิจ ผลผลิตการเกษตร หนี้ ภาระและบทบาทของผู้หญิงในครอบครัวของสังคมเกษตร
เวียดนาม บทที่ 3 เป็นเรื่องเกี่ยวกับกระบวนการการตัดสินใจของผู้หญิงที่จะเข้ามาทำงานเป็น
แม่ค้าในเมือง ความน่าสนใจของบทนี้อยู่ที่การอธิบายว่าทำไมต้องเป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย
และผลของการตัดสินใจดังกล่าวที่มีผลต่อครอบครัวและลูกของผู้หญิงเหล่านั้น ซึ่งปัจจัยทาง
วัฒนธรรมนี้เองเป็นแรงผลักดันและมีบทบาทอย่างมากต่อผู้หญิงในสังคมเวียดนาม บทที่ 4
เป็นการให้ภาพของวิถีชีวิตที่เธอเหล่านั้นได้เข้ามาใช้ชีวิตในसानอย ความยากลำบากในการ
ปรับตัวและวิถีการดำเนินชีวิตในแต่ละวันที่ต้องหาเงินเพื่อส่งกลับบ้าน ซึ่งดูเหมือนเป็นภาวะ
กดดันเธอเหล่านั้นเป็นอย่างยิ่ง วิธีการขายและเทคนิคการขาย รายได้โดยเฉลี่ยของแม่ค้าเร่
การที่ต้องเผชิญกับปัญหา โดยเฉพาะการเคร่งครัดกับข้อกฎหมายของตำรวจ รวมถึงการ
แก้ไขปัญหา ซึ่งผู้เขียนได้บรรยายให้เห็นภาพอย่างน่าชื่นชม บทสุดท้ายเป็นบทสรุปที่ผู้เขียน
อภิปรายเชื่อมโยงให้เห็นถึงภาวะของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วไปสู่สังคมทันสมัยที่ส่งผล
วิถีการดำเนินชีวิตของผู้คน ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายผู้บริโภคที่รูปแบบของการซื้อหาสินค้าที่
เปลี่ยนแปลงไปเป็นนิยมจับจ่ายใช้สอยตามห้างสรรพสินค้า การนิยมดื่มน้ำผลไม้แทนการซื้อ
ผลไม้สดรับประทานในกลุ่มคนวัยทำงาน ซึ่งส่งผลต่อรายได้แม่ค้าเร่ขายผลไม้ที่เปลี่ยนไป
ในด้านผู้ชายเองก็ต้องเผชิญกับภาวะการแข่งขันระหว่างกลุ่มผู้ชายของเร่ด้วยกันเอง ที่นับวัน
จะมีจำนวนมากขึ้น การหาซื้อผลไม้และผักสดจากตลาดขายส่งก็มีราคาสูงขึ้น ราคาต้นทุนที่
สูงขึ้น ย่อมส่งผลต่อราคาขายปลีกที่ต้องแพงขึ้น ทำให้จำหน่ายสินค้าได้ยากขึ้น ไม่เพียง
เท่านั้น ผู้เขียนยังได้อภิปรายเชื่อมโยงกับนโยบายภาครัฐที่มีต่อภาพลักษณ์ของเมืองในเรื่อง
ความเป็นระเบียบ ความสะอาด และความสวยงาม ซึ่งล้วนแล้วมีผลกระทบต่อแม่ค้าเร่ใน
सानอยทั้งสิ้น

กล่าวโดยสรุป หนังสือเล่มนี้ได้ให้ข้อมูลทั้งตัวเลข คำสถิติ ผนวกด้วยการ
วิเคราะห์ลึกลงไปถึงอย่างลงตัว มีความโดดเด่นกว่างานที่ผ่านมา โดยเฉพาะการ
นำเสนอประเด็นที่เจาะลึกถึงเหตุผลเชิงวัฒนธรรมที่ส่งผลให้ผู้หญิงต้องเข้ามาทำงานใน
सानอย รวมถึงการอภิปรายแนวโน้มในอนาคตของแรงงานประเภทนี้ในบทสุดท้ายที่เธอต้อง
ปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรมเมืองसानอยที่เปลี่ยนแปลงไปอย่าง
รวดเร็ว

เอกสารอ้างอิง

- Drummond, L. (2000). Street scenes: Practice of public and private space in urban
Vietnam. *Urban Studies*, 37(12), 2377-2391.
- Phuong Tien, Ha Thi, & Ngoc, Ha Quang. (2001). *Female labour migration: Rural-urban*.
Hanoi: Women's Publishing House.

- Jensen, R.; Reppard, Jr. D. M. & Vu Thi Minh Thang. (2013). *Women on the move: Hanoi's migrant roving street vendors*. Hanoi: Women's Publishing House.
- Quy, Le Thi. (1996). Homeless and street-women in poverty in the informal economic sector in Hanoi. In K. Barry (Ed). *Vietnam's women in transition* (pp.179-184). New York: St. Martin's Press, Inc.
- Tana, Li. (1996). *Peasants on the move: Rural-urban migration in the Hanoi region*. Singapore: Institute for Southeast Asian Studies.